

אוצר הספרים

ברוך אלטער הכהן טאנו

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד וגו', ויגשו אליו ויאמרו גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו וגו', ויאמר אליהם משה וגו' בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצאנכם וגו', ויבנו בני גד את דיבון וגו' ערי מבצר וגדרות צאן, ובני ראובן בנו וגו' ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם וגו' ויקראו בשמות את שמות הערים אשר בנו (לב, א - לח).

טועים הם ושוגים בזה, כי לא ככל הגויים בית ישראל, אשר כל גוי וממלכה הנוצחת את אויבה ויורשת את ארצה, מוכנים להם תיכף הערים והבתים להתיישב שם, אבל לא כן הוא בישראל, אשר כל חייהם ותהלוכותיהם קשורים ואחוזים במצוות התורה ואזהרותיה, אי אפשר שיתאים עבורם המקומות שישבו בהם עובדי עבודה זרה ועובדי אלילים האדוקים בכל עבודות הבלים ותועבות הגויים, ואשר המקומות נקראו על שמם של האלילים, או על שם פעולותיהם ומעשיהם ולכן, כדי לעקר ולשרש השפעה רעה זו, צריך להרוס ולשבר ולנתוק כל אלו הבתים והמקומות ולשנות כל צורת הערים שלא יראה ולא ימצא בהם שום זכר אמונה רעה ונשחתה, וכמו שנאמר (דברים י"ב), אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים וגו', ונתצתם את מזבחותם ושברתם את מצבותם וגו' ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא ולבנות במקומם בתים אחרים תחתיהם, לבינת לה' לבתי אולפנא ולבתי כנסיות ובתי מדרשות, שיקרא עליהם שם שמים ושמות של קדושה, ורק אז יוכלו להניח טפם בהערים אשר בנו, והם ילכו למלחמה ללחום מלחמת בני ישראל, ועל כוונה זו אמר להם משה, "בנו" לכם ערים לטפכם, היינו שאתם צריכים לבנות ערים חדשות ביחוד בשביל טפכם, ולא כמו שאמרתם, "וישב" טפנו בערי המבצר, אלא דוקא הערים אשר אתם תבנו מחדש, אלו יהיו לטפכם, ואם כן באמת בנין הערים לטפכם הוא עכשיו עיקר העבודה המוטלת עליכם, כאשר רבה היא לבנות הערים מחדש, ואח"כ - וגדרות לצאנכם, תתעסקו בדבר המקנה והרכוש שהוא הדבר הטפל, ואמנם הבינו בני גד וראובן ששנו בדעתם בדבר הזה והסכימו לדברי משה, ועל זה ענו ואמרו: עבדיך יעשו כאשר אדוני מצוה, טפינו נשינו מקננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד, והקדימו את הטף והנשים לפני המקנה, כמו שאמר להם משה, וכן אחר כך כשנתנו להם את הארץ אמר: ויבנו בני גד את דיבון ואת עטרות וגו', ובני ראובן בנו את חשבון וגו', ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם ואת שבמה, ויקראו בשמות את שמות הערים אשר בנו.

דברי המדרש שאמר על בני ראובן ובני גד, שהקדימו צאנם לטפם משום שחיבבו את ממונם יותר מן הנפשות, קשה להבינם כפשוטם, שהשבטים שהיו בדור דעה שבמדבר וראו את כל מעשי ה' הגדול והנורא, ושהיו תחת הנהגת שלשת הרועים משה אהרן ומרים, שהם יהיו במצב כזה להעריך ולהוקיר צאנם ובקדם יותר מנפשות בניהם ובנותיהם, והרי אנו רואים שאף ההדיוט שבהדיוטים מקדים ומחשיב הנפשות מהרכוש, וכל אשר לו יתן האדם בעד נפשו ונפשות ביתו, ואיך יתכן לומר כזאת על אנשים גדולי המעלה כבני ראובן וגד, שיהיה להם הממון יקר וחשוב יותר מנפשות טפם ובניהם, דהנה במלחמת סיחון נאמר (במדבר כ"א כ"ג), ולא נתן סיחון את ישראל עבור בגבולו ויאסוף סיחון את כל עמו ויצא לקראת ישראל המדברה ויבוא יהצה וילחם בישראל, וכתב שם רש"י: אמר הקב"ה, מה אני מטריח על בני כל זאת לצור על כל עיר ועיר, נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו, ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם כי אין שם איש אלא נשים וטף ע"כ, וכ"ה במדרש רבה.

במצא, שלא נלחמו עמהם ישראל בתוך ארצם של סיחון ועוג, ולא צרו על הערים הבצורות להפילם ולהרסם, אלא הם יצאו מארצם ללחום עם ישראל ושם נפלו, ובכן נשארו כל הערים והבתים בשלמותם, וכשנכנסו ישראל לארצם מצאו את הערים בנויים בסדר נכון והבתים היו מלאים כל טוב באין מחסור דבר, ואם כן הרי מקומות מבנה לגוד בהם נשיהם וטפם, היו להם מוכנים ומתוקנים בהערים אשר כבשו, ולא היו צריכים כעת לבנות עבורם מחדש, אלא העיקר מה שהיו צריכים כעת היה לבנות ולהכין מקומות עבור הצאן והמקנה הרב שהיה להם, ובשבילם היו צריכים לבנות מחדש ולהכין גדרות צאן דירים ורפתים ומקומות בטוחים שיהיו מתאימים לרזב צאנם והמון מקניהם ועל זה בא משה רבינו והראה להם טעותם, במה שחשבו שלבנות להם מקומות עבור בניהם וטפם, די להם בעבודה מועטת לתקן או להוסיף כל אחד לפי דרישת ביתו וטפיו, בחשבם כי הערים והבתים שלקחו מסיחון ועוג מוכנים ומוכשרים להושיב שם נשיהם וטפם, - כי

אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא:
וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שנים עשר אלף סלוצי צבא:
רש"י במדבר פרשת מטות פרק לא פסוק ד

(ד) לכל מטות ישראל - לרבותי שבט לוי:
(ה) וימסרו - להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל, עד שלא שמעו במיתתו
מה הוא אומר (שמות יז, ד) עוד מעט וסקלוני, ומשמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין, לא רצו
ללכת עד שנמסרו על כרחן:

במדבר פרק לג פסוק ב

3

ויכתב משה את מוצאייהם למסעיהם על פי יקוק ואלה מסעיהם למוצאייהם:
כלי יקר במדבר פרק לג פסוק ב

הפירוש השני הוא כשנדקדק מהו שנאמר ויסעו מרעמסס ולא הזכיר בני ישראל ואחר כך חזר
ואמר שנית ויסעו בני ישראל מרעמסס, ועוד כתיב הכא ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ובמקום
אחר אומר (דברים טז א) הוציאך ה' ממצרים לילה. אלא ודאי שהערב רב הלכו בלילה דרך בריחה
ועליהם נאמר (שמות יד ה) ויגד למלך מצרים כי ברח העם, בורח לא נאמר אלא ברח שכבר ברח
מיד בצאתם, וזה לא יצדק על ישראל שהרי הלכו ביד רמה אלא ודאי שעל הערב רב הוגד לו
שנקרא בשם עם, אבל ישראל הלכו ביום ביד רמה. וכשאמר ויסעו מרעמסס בחודש הראשון בערב
רב הוא מדבר ואחר כך אמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה, ואחר כך אמר ויסעו בני
ישראל מרעמסס כי הערב רב הלכו תחילה כמנהג הבורחים ובני ישראל הלכו אחריהם. וזה שאמר
ויכתוב משה את מוצאייהם למסעיהם על פי ה', זו נסיעת בני ישראל אשר יסודם מארץ הקדושה על
כן הפכו תמיד פניהם מן מוצאייהם המקום אשר יצאו משם ממצרים ומגמת פניהם למסעיהם לבוא
אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותם, אבל הערב רב שהיו מקורם ממצרים ולא יצאו על פי ה' כי משה
מדעתו הוציאם נאמר בהם ואלה מסעיהם למוצאייהם, כי תמיד היה להם חפץ ורצון לשוב למצרים
למקורם וזרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי (בראשית רבה נג טו) כך היה תמיד פניהם למקום
אשר יצאו משם.

רמב"ן במדבר פרק לג פסוק ג

4

(נג) והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה - על דעתי זו מצות
עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. ואלו
יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה'.
ומה שהפליגו רבותינו (כתובות קי ב) במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו
כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוונו במצוה הזו,
כי הכתוב הזה היא מצות עשה. ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים, באו ורשו את הארץ (דברים א
ח). אבל רש"י פירש, והורשתם את הארץ, והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו
להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה, ומה שפירשנו הוא העיקר:

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין מצוה ד

הרי נצטוונו בכיבוש בכל הדורות. ואומר אני כי המצוה שהחכמים מפליגין בה והיא דירת ארץ
ישראל עד שאמרו (ת"כ בהר פ"ה ה"ד וכע"ז כתובי קי ב, וש"נ, מלכים ספ"ה) שכל היוצא ממנה
ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת י"י
לאמר לך עבוד אלהים אחרים וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה הכל הוא ממצות עשה הזה
שנצטוונו לרשת הארץ ולשבת בה. אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו
בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה. ולשון ספרי (ראה יב כט) מעשה ברבי יהודה בן בתירה
ור' מתיה בן חרש ור' חנניה בן אחי ר' יהושע ור' נתן שהיו יוצאין חוצה לארץ והגיעו לפלטיה וזכרו
את ארץ ישראל וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהן וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתה
וישבת בה ושמרת לעשות אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה: